

Miloševićevega nacionalizma, razpad Jugoslavije, Domovinska vojna. V nadaljevanju sledimo avtoričini kritični diskurzivni analizi hrvaških političnih elit (zbranih iz tiskanih medijev) v času zaostrovanja pogojevanja s strani EU (2005) v primeru (ne)sodelovanja z mednarodnim haaškim sodiščem. Iz analize je razvidno, da se je od januarja 2005 do marca 2005 diskurz hrvaških vodilnih politikov spremenil od zmagovalnega, ko so jih evropski politiki trepljali po ramenih in jim obljubljali začetek pogajanj v marcu, do manipulativnega, ko so želeli dokazati, da so izpolnili pogoje EU, in viktimizirajočega/žrtvenega, ko se je začetek pogajanj začel odmikati, in so krivca za to iskali pri zunanjih akterjih. Politični diskurz elit se je torej spreminjal z namenom ohranjanja politične moči. Tako kot je pogojevanje EU vplivalo na nacionalno identiteto, je tudi ta vplivala na diskurz politikov, v katerem so želeli ugoditi Evropski uniji in izpolniti pogoje ter domači javnosti, ki jim je zagotavljala politično moč. Potemtakem sta dve ključni komponenti nacionalne identitete – domovinska vojna in evropskost – postali diametralno nasprotni, kar je vodilo v ambivalentnost identitete. Če strnemo, analiza je nazorno pokazala, da je pogojevanje članstva Hrvaške v EU z njenim sodelovanjem z mednarodnim sodiščem v Haagu trčilo ob nacionalno identiteto in izgubilo na svoji transformacijski moči.

Pričujoča monografija Ane Ješe Perković je zagotovo tehten znanstveni prispevek, ki je vsebinsko in metodološko ne samo obogatila novonastalo posebno (politično) sociologijo – *sociologijo evropskih integracij*, pač pa opravljena raziskava o specifičnosti demokratične tranzicije na Hrvaškem ponuja tudi izhodišče za širšo razpravo o evropskih perspektivah drugih držav Zahodnega Balkana, ki želijo vstopiti v EU. Ob povedanem seveda ne gre prezreti, da EU po malem izgublja motivacijo za nadaljnje širitve, potem ko se že dlje časa sooča z vrsto kriz: od finančne, begunske, do krize v odnosih z Rusijo (Ukrajina), Brexitom, itn. Skratka, dobili smo aktualno študijo, ki je vzbudila zanimanje tudi pri južnih sosedih; izšla bo v hrvaškem prevodu pri zagrebški založbi Sandorf.

Avgust Lešnik

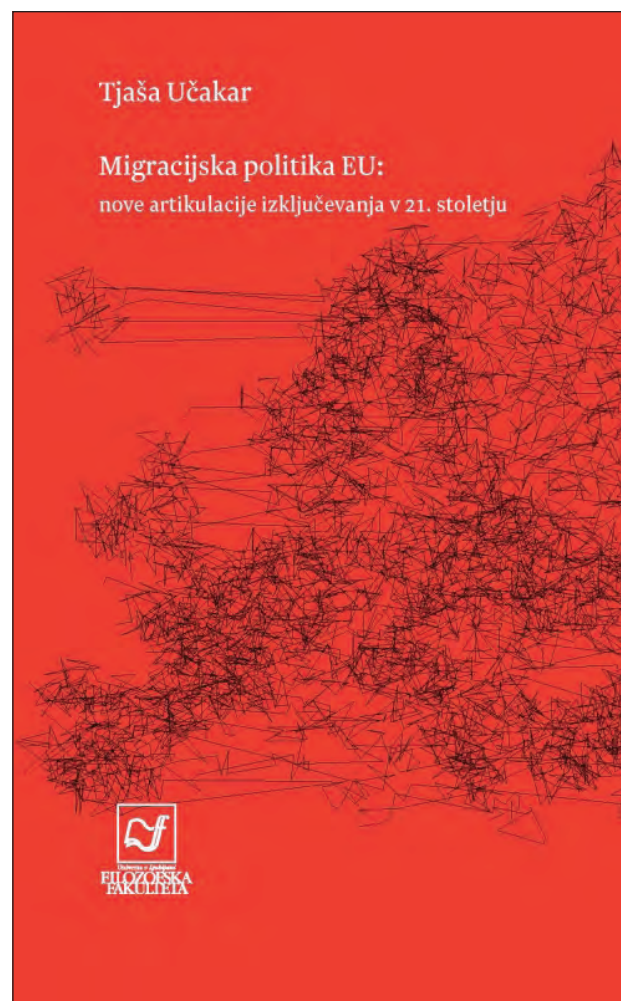
Tjaša Učakar:

MIGRACIJSKA POLITIKA EU: NOVE ARTIKULACIJE IZKLJUČEVANJA V 21. STOLETJU. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2017, 205 strani.

Pričujoča znanstvena monografija Tjaše Učakar, doktorice socioloških znanosti in raziskovalke na Oddelku za sociologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, pronicljivo in sistematično obravnava aktualno migracijsko politiko EU. Vprašanja migracije predstavljajo

za Evropsko unijo eno od osrednjih tematik že odkar se je vzpostavila kot prostor prostega pretoka blaga, storitev in ljudi. Odnos do teh vprašanj se je v diskurzu evropskih politik, kot ugotavlja uvodoma, spreminjal od osredotočenosti na preprečevanje imigracije do upravljanja z migracijami ter povezovanja migracij z razvojnimi politikami in humanitarno dejavnostjo. Izhodišče monografije je avtoričina argumentirana trditev, da »migracije« predstavljajo za današnjo EU enega osrednjih izzivov, hkrati pa so Ahilova peta njenih temeljnih vrednot (spoštovanje človekovega dostojanstva, pravic in svoboščin), ki so podrejene diskurzom varnosti, ogroženosti in strahov, kar vodi v prevlado politike preprečevanja migracij, ki je zaznamovana z represivnimi ukrepi mejnih nadzorov, eksternalizacijo upravljanja in množenjem praks, ki izključujejo nezaželene imigrante in selektivno dopuščajo vstop tistim, ki zadovoljujejo potrebe na trgu dela in prispevajo h gospodarski rasti.

Na podlagi teh opažanj in ugotovljenih dejstev se raziskovalno sprašuje, kako evropske politike omogočajo takšno stanje stalne krize in ogroženosti ter kakšen diskurz uporabljajo, da lahko na eni strani vzpostavljajo

normativne okvirje EU, ki naj bi ohranjali Evropsko unijo kot unijo vrednot, na drugi strani pa producirajo ukrepe, ki so diametralno nasprotni tem istim temeljnim vrednotam. V tem miselnem okvirju je avtorica tudi postavila ključni raziskovalni cilj svojega dela, tj. razširitev razumevanja dosedanje migracijske politike EU – kot restriktivne, represivne in proti-evropske (kar je še vedno prevladujoča podmena kritične teorije migracij) – z novim razumevanjem udejanjanja evropskega apartheida v 21. stoletju, ki ga ne zaznamujejo zgolj represivne plati oblasti, temveč vse pogosteje tudi produktivne dikcije temeljnih evropskih vrednot in njenih deklarativnih humanističnih usmeritev. Hkrati si je zastavila nalogo, da – s pomočjo teoretsko-empirične raziskave – ne samo analizira dosedanjo migracijsko politiko EU, ampak tudi opozori na tista polja, kjer bo v prihodnje treba iskati točke represije, izključevanja in zamejevanja članstva in pripadanja. V tem je tudi aktualnost njenega dela.

Avtorica svoja uvodna izhodišča in razmišljanja v nadaljevanju razvija v treh vsebinskih/problemskih poglavjih. V prvem, teoretskem delu – *Značilnosti migracijske politike EU* – opredeli ter kritično predstavi, analizira in med seboj primerja stališča referenčnih avtorjev in avtoric z različnih področij migracijskih študij – od sociologije, filozofije, politologije, ekonomije do varnostnih in upravnih ved (M. Albahari, É. Balibar, Z. Bauman, S. Benhabib, D. Bigo, W. Brown, K. Calavita, L. Chouliaraki, G. Delanty, E. Guild, J. Huysmans, G. Lahav, M. Schain, A. Triandafyllidou idr.) – z namenom ponazoritve temeljnih značilnosti evropske politike do migracij, ki jo opredeljujejo: varnost, mejni nadzor, eksternalizacija upravljanja z migracijo ter različni mehanizmi izključevanja.

Čeprav so migracije heterogen in kompleksen družbeni pojav, pa opravljena analiza in komparacija pritrjuje stališčem avtorice, da jih EU razume zelo ozko, kot problem, proti kateremu se je potrebno boriti in proti kateremu se je možno boriti. Izpostavlja, da je tovrsten »anti-imigracijski« diskurz, ki je usmerjen k zaježitvi in preprečevanju priseljevanja, v uradnih politikah in usmeritvah EU postal popolnoma normaliziran, sprejet kot dejstvo, o katerem se ne sprašuje in je hkrati tudi podlaga za vse ukrepe evropske migracijske politike. Kot največja grožnja so razumljene nedovoljene migracije, vendar avtorica opozarja, da tako politični diskurz kot konkretni ukrepi pogosto ne temeljijo na dejanskih podatkih o obsegu tovrstnih migracij, temveč na občutku ogroženosti; gre za t. i. »imigracijski kompleks«. K negativnemu dojemu/sliki imigracije v EU prispevajo še posebej številni diskurzivni in nediskurzivni elementi, ki imigracijo v današnji EU konstruirajo kot izredno, ogrožajoče stanje; sočasno pa zapleten preplet mehanizmov izključevanja imigrantom onemogoča njihovo polnopravno članstvo v evropski politični skupnosti. Za povrh večina diskurzov in ukrepov na področju migracijske politike temelji na varnostnih okvirih in mehanizmih sekuritizacije ter kriminalizacije imigrantov.

Četudi se je v zadnjih letih diskurzu o varnosti pridružil tudi diskurz o razvojnem sodelovanju s tretjimi državami, je to sodelovanje še vedno tesno povezano z varnostnimi vprašanji preprečevanja nezakonitih imigracij ter selektivnim pripuščanjem na trg delovne sile. Tudi najnovejši diskurzi humanitarnosti zgolj skrivajo represivne ukrepe nadzora, ugotavlja avtorica, kajti glavno besedo pri postavljanju agende upravljanja z migracijami imajo strokovnjaki za varnost in notranja vprašanja; največji dosežki na tem področju pa so povezani z vzpostavitvijo schengenskega območja in agencije *Frontex*, ki naj bi skrbela za nadzor in obrambo zunanjih mej. Že na ravni poimenovanja še vedno obstaja opredelitev nezakonite migracije, ki vzpostavlja implicitno vez med migracijo in kršenjem zakona, čeprav imigrante v ilegalni položaj postavljajo šele restriktivni mejni režimi. Prek postavljanja mej in diskurzu o teh mejah so imigranti predstavljeni kot tisti, ki so zunaj/Drugi in ki s svojim prihodom v evropski prostor predstavljajo nevarnost za ustaljeni red znotraj meja. Ilegalizacija, kriminalizacija in dehumanizacija imigrantov prispevajo k njihovi kulturni marginalizaciji v družbi (so »najnižji izmed razredov«) ter posledično onemogočajo drugačna razumevanja njihovega položaja v Evropi, zaključuje avtorica. Izbrani analitični, primerjalni in interdisciplinarni pristop se je pokazal za koristnega, saj je avtorici omogočil izris temeljnega »konceptualnega zemljevida« tematik in učinkov evropske migracijske politike.

V vsebinskem drugem (*Ključni dokumenti migracijske politike EU*) in tretjem poglavju (*Nova polja produkcije tujstva v migracijski politiki EU*) avtorica predstavi rezultate svoje izvirne(!) empirične raziskave, ki jo je opravila z uporabo historično primerjalne tekstualne analize temeljnih političnih dokumentov, ki tvorijo evropsko migracijsko politiko od pred-Maastrichtskega obdobja 1989 do »begunske krize« v letu 2015. Izbrani, inovativni pristop je podkrepila z ugotovitvijo, da je način, kako se neki družbeni pojav dojema, primarno odvisen od javnih, predvsem političnih diskurzov, kajti naše izkušnje so določene z diskurzom o političnih dogodkih, ne pa z dogodki samimi; in prav zato politični jezik postane politična realnost. Politični dokumenti pa so rezultat nekega zgodovinskega razvoja vednosti, presek trenutnega stanja (dokumenti namreč vplivajo na trenutno stanje in ukrepe na terenu), saj ponujajo tudi vpogled v prihodnji razvoj (strategije, večletni programi, strateške usmeritve).

Namen tovrstne raziskave je bil, kot poudarja avtorica, da na eni strani poišče tiste točke v dokumentih, ki mehčajo ali ostrijo diskurz migracijske politike in predstavljajo odmike od represivnih dikcij ali ukrepov na terenu, na drugi strani pa sledi razvoju ključnih tematik in ugotovitvam, kako diskurzivne spremembe vplivajo na glavne razlagalne teme evropske politike do migracij, katere teme postajajo pomembnejše in kako to vpliva na hierarhijo vrednot migracijske politike. V tem

kontekstu je identificirala osem ključnih diskurzivnih premikov, ki spreminjajo način artikulacije migracijske politike: od nadzora k upravljanju, od grožnje k priložnostim, od nezakonnosti k migracijam in mobilnosti, od preprečevanja migracij k omogočanju mobilnosti, od notranjih k zunanjim zadevam, od odgovornosti do zagotavljanja mednarodne zaščite k preprečevanju zlorab, od varovanja k reševanju, od zunanjega terorizma k radikalizaciji navznoter. Na podlagi rezultatov analize ugotavlja, da ti premiki sicer navidezno širijo perspektive imigracije v EU, a prek prepleta različnih diskurzivnih elementov dejansko ne spreminjajo temeljnih predpostavk o ogroženosti EU in »drugosti« migrantov, temveč ohranjajo meje njihovega (ne)pripadanja ter odpirajo prostor represivnim ukrepom preprečevanja dostopa.

Analiza je tudi pokazala, poudarja avtorica, da gre pri teh diskurzivnih spremembah bolj za majhne diskurzivne premike, širjenje terminologije in vključevanje novih senzitivnosti, ki skupaj ustvarjajo vtis razvoja migracijske politike v smeri večje liberalnosti in humanosti, pa tudi, da se tematiki varnosti, ki prevladuje v devetdesetih letih, na začetku novega stoletja pridruži tematika koristnosti migracij, v zadnjem času pa še tematika humanitarnosti oziroma solidarnosti. Vendar, kot poudarja, novi tematiki ne spreminjata hierarhije temeljnih vrednot, ki določajo evropsko politiko do migracij (,varnost/svoboda', ,priložnost/ogroženost', ,humanost/izkoriščanje'), saj sta podrejeni sekuritarnim vidikom. Osnovna izhodišča in antagonizmi evropske migracijske politike, ki migracijo okvirjajo kot varnostno vprašanje, ki posledično narekuje uporabo represivnih ukrepov, se torej ne spreminjajo. Še več, premik v humanitarni diskurz ne pomeni, da so restriktivnim in sekuritarnim ukrepom zgolj dodani še humanitarni ukrepi, temveč da se tudi ukrepi nadzora in preprečevanja migracij prikazujejo kot ukrepi humanitarne pomoči, poudarja avtorica in dodaja, čeprav ta humanitarni diskurz postaja vse bolj izpostavljen, je zgolj druga plat medalje diskurza o varnosti, ki je v hierarhiji vrednot še vedno trdno na prvem mestu.

Potemtakem evropska politika do migracij, kot argumentirano zaključuje avtorica, ohranja temeljno dihotomijo, tj. dvojnost ,znotraj'/'zunaj', kjer polje ,znotraj' označujejo »evropske« vrednote, kot so svoboda, varnost, pravice, humanost, medtem ko je polje ,zunaj' prostor, od koder prihajajo vse nevarnosti in grožnje, označen s kršitvami, zlorabami, kriminalom. Razmejitve med znotraj in zunaj poteka geografsko po zunanjih mejah EU, politično pa sega v države izvora in tranzita, kamor EU prek zunanje politike izvaža svoje varnostne standarde. Dvojnost ,znotraj'/'zunaj' se je najprej izrisovala prek dvojice vrednot ,varnost/svoboda', kjer naj bi povečanje svobode navznoter (s prostim pretokom in ukinjanjem notranjih mej) narekovalo ostrejšje ukrepe za ohranjanje varnosti na zunanjih mejah. Vendar ko so dokumenti začeli izpostavljati potencialne koristi migracij, poudarja avtorica, so na drugo stran postavili ogro-

ženost, ki naj bi jo predstavljale nezakonite migracije, pa tudi razrast sive ekonomije, ki naj bi bila povezana z bolj odprtimi sistemi sprejema. Toda če so koristi migracij vezane predvsem na ekonomske koristi, je ogroženost vezana predvsem na kulturo in vrednote. Pri tem je EU predstavljena kot akter humanosti in branik vrednot, nasproti »Drugim«, ki naj bi to humanost izkoriščali in ogrožali temeljne vrednote. Skratka, evropski sistemi odprtih in vključujočih migracijskih politik naj bi bili ogroženi zaradi nevarnosti nezakonite migracije, torej izkoriščanja vrednot humanosti in odprtosti, vrednote pravne države in zakonitosti naj bi ogrožala nevarnost zaposlovanja v sivi ekonomiji, vrednote vključevalnosti in integracije pa naj bi ogrožale skupine v EU, ki se radikalizirajo, zaključuje svojo sklepno misel avtorica.

Pričujoča monografija Tjaše Učakar je zagotovo tehten znanstveni prispevek na področju migracijskih študij, ki se tematsko umešča v novonastalo posebno (politično) sociologijo – *sociologijo Evropske unije*. Njena odlika je, da nam dobljeni in predstavljeni rezultati ponujajo celostni vpogled v širšo problematiko (i) migracijske politike EU, vključujoč tako stara kot nova spoznanja, dileme in prakse, s katerimi se (ne)uspešno sooča evropska asociacija v sedanjem času. Hkrati je delo s svojim metodološkim in empiričnim ozadjem izjemnega pomena, kot vir in podlaga za kritično nadgradnjo in nadaljevanje znanstvene razprave o (i) migracijskih politikah EU, še posebno, ker se soočamo s takimi procesi (kot so migracije), ki bodo stalnica, z večjo ali manjšo intenzivnostjo, tudi v prihodnje.

»Vprašanje migracijskih politik, ki naj bi upravljale z novo stvarnostjo 21. stoletja,« je po mnenju Ksenije Vidmar Horvat, avtorice *Spremnje besede*, »ključno družbeno vprašanje, saj zadeva sociološko enigma družbe, ki bo nastajala vzporedno s sprejemanjem in odslavljanjem migrantov, in ki bo v konstelacijah zapiranja in odpiranja meja in poti po svojih ozemljih začrtovala človeški portret privilegijev.« Delo Tjaše Učakar nam prikazuje prvo skico tega portreta – benevolentne humanitarne države, ki poziva k etičnemu odnosu, medtem ko uvaja pogojevanje, prepoved in izključevanje. To je nova resničnost, ki se ji bo moral neoliberalni človek, vaje tradicij socialne države, ko je šlo zanj, šele privaditi. Za migranta je to prvo izkustvo, ki ga pričaka na mejah post-humanistične Evrope. Pri branju tega dela bi nam moralo biti vsem, onim znotraj in onim zunaj meja, jasno, da je meja v 21. stoletju tisto mesto, kjer nastaja prihodnja družba. Ali bo to družba s prihodnostjo, bo odločila usoda migranta.

Avgust Lešnik